



Dr. Sozdar Mîdî (E. Xelîl)

wergera ji erebî: Mustefa Reşîd

Xeleka Gotaran: Kurd û Îslama Siyasî
Xelek 22

Serpêhatiya Wezîrên Bermekiyan Yên Kurd

(1) Bermekiyên Kurd di Kûraniya Dîrokê da

Bermekî malbateka navdar û payebilinde di dîroka îslametiye da, û di sala 132-ê goçî da di damezrandina *Dewleta Ebbasî* da beşdarî kirine. Pir kesan ji vê malbatê asta wezaretîye di *Dewleta Ebbasî* da standine û hên di destpêka heyama Ebbasî da, di geşkirina şaristaniyê da, bi awayekî çalak û nirxdar beşdar bûne. Lê belê, berî ku em li keda wan di geşkirina şaristaniyê da bikolin û behsa serpêhatiya wan bi fermana xelîfeyê *Ebbasî Harûn El Reşîd* bikin, ka em awirekî bidin rah û damarên vê malbatê di kûraniya dîrokê da.

Mog - Mecûs - Bermek:

Li dora salên 1100-î b. z. gelê *Mad* (pêşiyên gelê Kurd) li derdorên çiyayên Zagrosan bi cih û war bûbûn. Ji dewleta wan ra, ya wê demê li çiyayên Zagrosan, *Gotiyom (Gotium)* dihate gotin; li gor şaxê *Gotî / Cûtî* ji pêşiyên Kurdan. Lê di hezarsalê pêşî yê b.z. da, bi navê *Mad (Mîdiya)* hatin naskirin. Mad bixwe ji yekîtiya şeş êlên mezin pêkdihatî, ew jî wek ku *Diyakonov* dibêje evin: *Boudloi, Arizatoi, Strouknates, Paretaknoi, Boussi û Magoi*. Ev nav jî pir dişibihin ewên ku *Herodotes* gotine⁽¹⁾.

Niha ji bo mijara me, ev êla *Madan Magoi (Mag, Mog, Mûg)* girînge. Ji ber ku *Ayîna Ezdayî (Yezdanî)* wê hîngê li welatê *Mad* serdar bû û pêximber *Zerdeşt* jêra *Mezda Yesna* yanê *Ayîna Mezda* gotiye. Wek ku di jêderên dîrokî da hatiye, ev êla *Magoi* pispora kar û barên ayînî bû⁽²⁾. Rola wan dişibihe rola êla *Lawî* ya *Îbranî* ku ew jî pispora kar û barên ayîna *Cihûyî* bû û pêximber *Mûsa* jî ji wê êlê ye. Û herwisa dişibihe rola êla *Qureyş* ku ew jî pispora kar û barên ayînî ye li ba Ereban di dema berî îslamê da û *Pêximber Muhemmed* jî wê êlê ye. Vê êla *Magoi* di *Zerdeştîyê* da jî ev rola xwe parastiye. Dîroknasên Yûnanan (*Girekan*) ev nav bi awayê *Magos / Magûs* nivîsandine û Ereban jî bi awayê *Mecûs* gotine⁽³⁾.

Pêwendîya vê peyva *Bermek* pir bi peyva *Mag / Mog* yan jî *Mecûs* ra heye. Şîrovekirina herdiyan jî, ji du hêlan va, pir li nêzî heve:

Yekem: Peyva *Bermek* ji peyva kurdî *Bermak* hatiye erebkirin. Di vê babetê da peyva *BER* tê maneya pêwan, oldar, xizmetkarê Xweda û peyva *MAK* tê maneya *Mala Pîroz, Mala Resen, Mala Dayîkî*.

Duwem: Ji parêzvanê perestgeha zerdeştî (mala agir) ra *BERMOG* dihate gotin; yanê ew oldarê berpirsiyar ji ber perestgehê va. Ev nav di jêderên erebî da bi awayê *BERMEK* hatiye, ji ber ku tîpa (g) di zimanê erebî da tineye.

Diyakonov dibêje ku di dema *Sasaniyan* da ji *Magwpati* = *Mogbedan* ra *Mobedyan* dihate gotin⁽⁴⁾. Ev nav bi awayên (*Mewbezan*) û (*Mewbedan*) derbasî jêderên erebî bûye. Ev *Mewbed* berpirsiyarên perestgehan (malên agir) bûn û ji serekê herî bilind ra (*Mewbed*, *Mewbedan*) dihate gotin; ev *Rêveberê Ayînî* di hemû babetên ayînî da asta here bilind bû û rola wî wek rola Papa li ba Krîstiyanan bû. Wî çavdêrî li dadewerî û pêkanîna dedemendiyê, li pêkanîna nimêjê û lidarxistina şahiyên di dema wan da, û parastina agirê pîroz di perestgehan da dikir. Ji mafê wî bû jî ku di roja Newrozê da bersivê ji padîşah bixwaze heger kesekî dozek li dijî wî (padîşah) rakiribe⁽⁵⁾.

Beşekî din ji oldaran hebû ku karê wan ew bû, agirê pîroz di perestgehan da her vêketî bimîne. Ji van kesan ra (*Harbed*), bi kurdiya niha (*arbed*) dihate gotin. Yanê ew kesê ku herdem êzing û daran li agir dike daku her vêketî bimîne. Di pirtûka pîroz *Avesta* da (*Athrapatî*) hatiye gotin û maneya (*Athrapatî* / *Harbed* / *Arbed*) her mîna heve. Ev nav di jêderên erebî da bi awayê (*Herbez*), bi şeweyê gelejimarî (*Herabize*) hatiye. Ji serekê wan ra (*Herbezan* / *Herbez*) dihate gotin. Radeya *Herbezan* di asta duwem da piştî ya *Mewbedan* dihat⁽⁶⁾.

Ev peyva (*Mog* / *Mag*) di bermaya îslamî kurdî da bi awayê (*Şêx Mog*) heya niha maye. Li herêma *Efrîn*, li *Rojavayê Kurdistanê*, bi gelemperî di sibeha roja îniyê da hin kes li ser malan dîgeriyan, hin sirûdên ayînî digotin û wisa hinek dirav, ard û zeyt dicivandin. Ev hên jî bi navê (*Şêxê Mog*) tên naskirin. Wisa tê xuyakirin ku ev nav bi encama têkilkirina navê îslamî (*Şêx*) û navê *Eyzdanî* (*Mag/Mog*) pêkhatiye.

Kok û Binyata Malbata Bermekî:

Daku em kok û binyata malbata *Bermekî* nasbikin, divêt em 25 sedsalan paşva vegehin û bi aliyê bakur-rojhilat va ber bi Afganistanê herin. Li wir bajarê *Belx* heye. Wek ku tê zanîn, pêximberê *Mad*, Zerdeşt li bakur-rojavayê Kurdistanê li nêziya *Gola Urmîyê* ji dayîk bûye û gava li wê herêmê doza wî nehate pejirandin, çû bajarê *Belx* ba padîşahê Farisî *Heşt-Esp* û li wir ayîna xwe belavkir. Li dora salên 551 - 553-ê b.z. Toraniyan bajarê *Belx* talankirin û pêximber Zerdeşt di temenê 77 salî da, li gel 80 oldarên zerdeştîyan di perestgeha zerdeştî da kuştin. Ji wê demê da perestgehên zerdeştîyan li wê herêmê hebûn û man⁽⁷⁾.

Di jêderên Ereban da hatiye ku bajarê *Belx*, ji ber bedewiya surîştîya wî, wek bihuşta Xurasanê dihate binavkirin. Di wê demê da *Bermekî* oldarên perestgeha zerdeştî *Nûbihar* bûn. Li wir ji oldarê sereke ra *Bermek* dihate gotin. Gelên wan herêman, padîşahên *Hind* û *Çîn-Maçîn* û yên *Asiya Nawerast* wek hecî dihatin serdana perestgeha *Nûbihar*, diyarî jêra dihanîn, cil û berg li perestgehê dikirin û li ser kopa wê ala hildidan. Ji kopa wê perestgehê ra "*Ûstûn*" dihate gotin. Perestgeh pir qeşeng û bedew bû û bi awayekî çarkoşe, sed gaz bi sed gazî hatibû avakirin. Bilindahiya banê wê jî bêhtirî sed gazî bû. Li dor-medara wê, li nêziya 360 koşk ji bo oldar û xizmetkaran hebûn⁽⁸⁾.

Gava di heyama xelîfe *Osman Ibin Effan* da talanên Ereban gihîştin bajarê *Belx*, koma oldaran bi serpereştîya bapîrê mezin *Bermek* bû ku navê wî di jêderan da nehate naskirin. Navê bavê wî *Camas kurê Yeştasf* bû. *Bermek* li gel hin rêveberên wê herêmê diçe bajarê Medîne, paytexê xîlafetê daku ji xelîfe *Osman* ra diravê ku ji bajarê *Belx* civandibûn pêşkêş bike. Li wir *Bermek* misilmantiyê werdigire û navê *Ebdullah* li xwe dike. Gava vedigere bajarê xwe, dibîne ku ew ji serokatîya oldarên avêtine û yek ji kurên wî wek *Bermek* danîne cihê wî. Padîşahêkî wê herêmê ku jêra *Neyzek* dihate gotin, jê dixwaze ku vegere ser ola xwe ya zerdeştî. Lê gava ew napejirîne, padîşah radibe wî dakuje. Li ser vê bûyerê, malbat bi giştî bazdide û diçe herêma *Keşmîrê* li bakurê Hindistanê. Xelkê bajarê *Belx* ji wan dixwazin ku lawekî xwe bişînin daku bibe oldarê perestgehê. Ev law, ev *Bermekê Duwem* bapîrê malbata *Bermekiyane*⁽⁹⁾.

Di hin jêderên Ereban da hatiye ku *Bermekî* malbateka Farise. Lê belê ev agahdarî ji bingehê da ne duriste, û vegehandina *Bermekîyan* ser raha Farisan mijareka siyasî û çandî ye,

ne neteweyî ye. Dîrokzan û dadwerê navdar *Ibin Xelkan* dibêje ku *Bermekî* bapîrên wî ne û ew Kurdin, ne Farisin. Kurê wî *Mûsa* dibêje: „*Û ji min ra hate gotin ku êla ew jê ye Kurdin; ew êla ku bi navê Zurzarî nasdare û bavê wî û dayîka wî ji bajarê Belxê ne ku li Xurasanê ye. Gotiye ku koka bapîrên wî evin: Muhemed Bin Îbrahîm Bin Abu Bekir Bin Xelkan Baik (Bawik) Bin Ebdullah Bin El Huseyn Bin Malik Bin Ce'hfer Bin Yehya Bin Xalid Bin Bermek*“⁽¹⁰⁾.

Bi vî awayî, ew gotina *Ibin Xelkan* piştrast dike ku malbata *Bermekiyan* Kurde û ji êla kurdî *Zurzarî* ne (yanê kurê gur). Ev tê wê maneyê ku êla *Zurzarî* şaxekin ji êla *Magoi* ya Madan. Ma wê çawa *Ibin Xelkan* ev agahdarî gihandibe kurê xwe, heger ew ji vê yekê sedî sed ne bawer be?

Kesayetiyên here navdar ji malbata *Bermekiyan* di heyama Ebbasî da evin: *Xalid Bin Bermek*, *Yehya Bin Xalid*, *El Fedil Bin Yehya* û *Ce'hfer Bin Yehya*. Emê di xelekên dahatî da serpêhatiya her yekê ji van, ji xwe ra bikin mijar.

Jêder

¹ Diyakonov, Midiya, rûpel 143, 146. Herodotes, Dîroka Herodotes, rûpel 80. Arshak Safrastiyân: Kurd û Kurdistan, rûpel 24, 25. Delaport, Welatê Mezopotamya, rûpel 308.

² Diyakonov, Midiya, rûpel 359, 390.

³ Herodotes, Dîroka Herodotes, rûpel 25, 259.

⁴ Diyakonov, Midiya, rûpel 361.

⁵ Faris Osman: Zeradesht û ayîna Zerdeshî, rûpel 21, 100.

⁶ Faris Osman: Zeradesht û ayîna Zerdeshî, rûpel 100 - 101.

⁷ *Ibin Xelkan*, Wefeyat El E'hyan, 1/328. Sulaiman Mazhar: Dîroka Ayînan, rûpel 297, 311. Hamed Abdulkadir, Zeradeshtê Aqilmend, pêximberê pêşiyên Iraniyan, rûpel 11. Hasan Ni'hme: Kana Mîtologiya û Efsaneyên Gelên Kevin, rûpel 63.

⁸ El Miqdîsi El Beshari: Ahsan El Teqasim fi Me'hrifet El Aqalim, rûpel 302. Yaqot El Hamawi: Ferhenga Welatan, 5 / 307 -308. *Ibin El Feqih El Hemezani*. El Buldan, rûpel 617.

⁹ Yaqot El Hamawi: Ferhenga Welatan, 5/308. *Ibin El Feqih El Hemezani*. El Buldan, rûpel 618.

¹⁰ *Ibin Xelkan*, Wefeyat El E'hyan, 479.